

9. Prílohy

9.1 Ukážka štruktúry otázok k rozhovorom

Globálne poruchy klímy – studničky a pamäť krajiny

Štruktúra pološtandardizovaného rozhovoru

- I. úvodná časť
  - A. nadviazanie kontaktu, predstavenie sa, účel rozhovoru, zoznámenie sa s témou
- II. jadro rozhovoru
  1. Odkiaľ pochádzate?
  2. Ako spomínate na svoje detstvo a mládežnícke roky?
  3. Kde ste neskôr študovali + pracovali?
  4. Čomu sa momentálne venujete?
  5. Čomu sa radi venujete vo svojom voľnom čase?
  6. Kedy ste sa začali zaujímať o problematiku ochrany prírody?
  7. Čo je z Vášho pohľadu charakteristické pre prírodu CHKO Kysuce / CHKO Beskydy?
  8. Ako vnímate okolitú krajinu oblasti, z ktorej pochádzate v minulosti a dnes?
- B. konkrétne tematické okruhy
  1. Aký bol z Vášho pohľadu vzťah ľudí k vode a k zdrojom vody v prírode v minulosti?
  2. Akými spôsobmi a prečo ľudia na Kysuciach / v Beskydoch uchovávali a využívali vodu z prírodných prameňov?
  3. Vidíte rozdiely v záujme ľudí o ochranu a uchovávanie vody v minulosti a dnes?
  4. Prečo dochádzalo k zakladaniu nových studničiek? Pre vlastnú potrebu, pre všeobecné využívanie, pre krajinu?
  5. Aký je ich stav? (kvalita vody, ich znečistenie, podoba)
  6. Zanikajú pôvodné studničky? Z akých dôvodov?
(V dôsledku sucha, zmien klímy, erózie, zmeny osídlenia, zmeny spôsobu obživy, výrubu dreva, inak? Ne/zámerným poškodzovaním turistami, vandalmi? Iné príčiny?)
  7. Vznikajú nové studničky? Z akých dôvodov?
  8. Na akej úrovni je starostlivosť o studničky v súčasnosti? Zhoršenie / zlepšenie starostlivosti?
  9. Prečo sa dnes ľudia o studničky starajú? Ide im o potrebu vody pre seba, o zachovanie vody v krajine, o zachovanie tradície?
  10. Rôzne premeny tradície v čase: dôvody, aktéri? Kto všetko sa o studničky staral / stará (aktéri v minulosti a teraz)? (Orgány OPaK, lesníci, poľnohospodári, turisti, školy, občianske združenia, firmy, sponzori, donori, jednotlivci).

11. Existuje súvislosť vytvárania studničiek so vznikom inštitúcií na ochranu prírody? Líši sa prístup ľudí k studničkám / tradíciám / ochrane prírody pred spoločenským prevratom a po ňom?
12. Čoho sa podľa Vás dotýkali problémy z oblasti životného prostredia na Kysuciach / v Beskydoch v začiatkoch ochrany prírody tejto oblasti? V čom vidíte momentálne problémy?
13. Akým spôsobom sa vyvíjala ochrana prírody v CHKO Kysuce/Beskydy? Aké aktivity, súvisiace s ochranou prírody vtedy prebiehali?
14. Estetický vzťah k studničkám – ako by mala vyzerat', aby slúžila na účel, pre ktorý bola vytvorená, aby bola pekná?
15. Je motiváciou starostlivosti o studničky potreba studničiek ako taká alebo starostlivosť o kultúrnu tradíciu?
16. Ako vnímate tradíciu tvorby studničiek v okolí prírodných prameňov vody Vy osobne? Čo pre Vás táto tradícia znamená?
17. Navštevujete niekedy znova miesta, kde boli studničky vytvorené?
18. Ako hodnotíte postoj ľudí k starostlivosti o pramene, studničky / prípadne ich postoj k ochrane vody, prírody?
19. Čo si myslíte o umiestňovaní objektov ako napríklad studničiek, kaplniek, krížov a pod. do prírody?

III. záver rozhovoru

- A. Odporučili by ste mi niekoho, kto by mohol k téme DP taktiež niečo povedať?

9.2 Ukážka prepisu pološtruktúrovaného rozhovoru

Kvôli značnej rozsiahlosti prepisov **rozhovorov** som sa rozhodla uviesť ukážku jedného, z môjho pohľadu informačne nasýteného rozhovoru.

Dátum rozhovoru:	18.5.2018
Miesto rozhovoru:	Kysucká knižnica v Čadci
Dĺžka rozhovoru:	47:05
Rozhovor viedol (T):	Rebeka Švancárová
Respondent (R):	PhDr. Rudolf Gerát (Skalité)
Vek a rodinný stav:	87, ženatý, dôchodca
Pohlavie:	muž
Vzdelanie:	FF UK BA, UK Praha
Profesijný život:	oblasť regionálnej kultúry a vzdelávania + dobrovoľná OP

1. T: Ako sa vyvíjal Váš vzťah k prírode (vzťahom na bydlisko v Skalitom): Ako ste sa dostali k ochrane prírody a k aktivitám s tým spojených?
2. R: Môj vzťah k prírode sa samozrejme formoval predovšetkým v detstve, pretože som s rodičmi býval v jednom tzv. pláci/osade na Skalitom – U Kocúrkov – ktorá bola v takom geometrickom strede dediny, lebo ten administratívny stred bol trošku inde, asi 3 km nižšie.
3. Náš dom bol dá sa povedať v nerušenej prírode.
4. Bola to príroda, ktorá bola už ale obhospodarovaná predchádzajúcimi majiteľmi aj mojimi rodičmi ... ale to boli také základy, ktoré som si ani neuvedomoval.
5. Ja som v tom prostredí žil, tak som nasával tie vplyvy, ktoré tam samozrejme pôsobili na každého človeka.
6. Potom som sa už profesionálne venoval niečomu celkom inému.
7. Ja som si zvolil za svoje povolanie, dá sa povedať, výchovu a vzdelávanie dospelých.
8. Ja som pôsobil roky v kultúrnych inštitúciách tuto toho okresu Čadca.
9. Najskôr som bol 12 rokov vedúci odboru kultúry okresného národného výboru a vtedy už alebo ešte vtedy patrila do pôsobnosti odboru alebo rezortu kultúry aj ochrana prírody.
10. Takže už vtedy, z titulu tej pozície, ktorú som zastával, som sa musel venovať ... alebo bol som rád, že som sa mohol ochrane prírody venovať, pretože mal som k tomu taký už nie odmietavý vzťah, ale nie ani ako osobitne srdečný k prírode.
11. Až potom, keď som už prestal pôsobiť na ONV a pôsobil som potom ešte ďalšie roky v Kysuckej galérii v Oščadnici.
12. Dochádzal som denne z Čadce do Oščadnice na Nižný koniec a vtedy bola taká situácia, že bola veľmi znečistená rieka Kysuca, to okolie rieky Kysuce.
13. Ja som tam teda chodil autobusom a vždy, keď som išiel, okolo rieky v tom autobuse, tak mi proste bolo veľmi zle, keď som videl aká je Kysuca znečistená, pretože ľudia si vtedy zvykali odkladať svoje odpadky, alebo teda veci z domácnosti nie, ale skôr keď tak robili poriadky na dvore a tak, vzali všetky odpadky do fúrika a pod' ho na breh Kysuce.
14. Však to voda odnesie, keď príde veľká voda.
15. No a naozaj to aj odnášala poctivo a všetko nestihla odnieť, pretože tie také ľahšie veci, keď bola veľká, teda vyššia hladina vody, sa zachytávali najmä tie také igelitové tašky a vrecúška a podobne na okolitých vrbinách ... a potom, keď voda opadla, tak to tam ostalo a to tam strašilo a bola to taká nemá výčitka ľuďom ako sa vlastne správajú k vode, ale oni si neuvedomovali jej význam, iba to, že je dobrá na odnášanie smetí.
16. No avšak voda, viete, má mnohonásobne iné účinky.
17. ... a to ma vlastne tak podnietilo k tomu ... keď som sa ešte stretával so známymi, tak nás to podnietilo k tomu, aby sme čosi urobili preto, aby sa ľudia spamätali, aby to ľudia nerobili.
18. No a tak sme potom v 84. roku založili v Čadci Okresný výbor slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny.
19. To bola taká organizácia SZOPK, ktorá už ... tí ľudia s podobným zameraním boli aj vo viacerých obciach, takže tam sa združili vlastne tí ľudia ... z 12 organizácií toho SZOPK a vytvorili okresný výbor a do jeho čela som bol zvolený ja a vlastne v tej funkcii som zostal nasledujúcich 24 r. ... ale to bola dobrovoľná funkcia, dobrovoľný ochrancovia prírody ... no a to všetko, čo sme robili, som tu ... no nie všetko, ale mnohé z toho, čo som považoval za dôležité zverejniť, som zverejnil v tejto knižke (OP na Kysuciach – Spomienky pamätníka), tak o tom sa už viacej nemusím zmieňovať.
20. Dôležité je, že ma k tej takej aktívnej ochrane prírody dovedol vlastne taký odpor voči tomu, že sa tá príroda tak poškodzuje, znevažuje, kazí, zneužíva, takže sme potom robili rozličné podujatia, ktoré vlastne mali viesť k tomu, aby sa ľudia spamätali.
21. Zamerali sme sa predovšetkým na mládež, tak sme robili spoluprácu so školami, rôzne akcie, také vzdelávacie, aktivizujúce, aj to spomenuté, už vami spomenuté čistenie studničiek, to bola taká každoročná akcia na jar, keď sa také skupiny žiakov vždy vybrali k tým studničkám, ktoré poznali a trošku ich tak oživilo a očistilo z tých nánosov od zimy a podobne.

22. No, mali sme vtedy aj takú väčšiu medzinárodnú akciu, keď už spomínate aj tú celú beskydskú oblasť – Beskydské studničky.
23. Robili sme to s organizáciami zväzu ochrancov prírody z Česka, kde bol Český svaz ochránců prírody a potom s Ligou ochrany prírody v Poľsku.
24. Tak sme v tých regiónoch, v ktorých sme my a oni pôsobili sme zmapovali tie studničky a samozrejme sme sa ich tiež usilovali dať všetky do poriadku, aby sme sa potom už aj mohli pochváliť, že sme čosi užitočné urobili.
25. Potom sme to publikovali v takej mape – Kysucká studnička / Kysucká studánka ... tie tri názvy + Kysucká studienka (poľsky) s takou mapou tých studničiek, ktoré sme my zaevidovali.
26. Bolo ich čosi vyše stovky – 124 myslím, no neboli všetky, no také najzaujímavejšie, ktorými sme sa teda aj chceli pochváliť, že ich máme aj u nás.
27. T: Ako ste vlastne vedeli, že na akých miestach sú tie studničky? Mali ste to nejak vyhladnuté už na základe prechádzok v prírode, alebo ... ?
28. R: Tak určite. Ja osobne som to mal teda vypozerované preto, lebo popri svojom zamestnaní som rád chodil a ešte aj teraz pokiaľ vládzem, tak chodím do prírody na také dlhšie prechádzky, samozrejme na tie okolité vrchy, kopce, atď.
29. Mal som to všetko prechodené ... mali sme to, aj s mojou ženou, manželkou.
30. Mali sme taký projekt, že – Kysucké Himaláje – to sme vyhladali také vršky, ktoré mali do 1000 m n.m. a sme si povedali, že keď navštívime 8 takých vrškov do 1000 m n. m., tak ako keby sme vystúpili na Mount Everest, viete.
31. Bol to síce podvod alebo nie podvod, ale chválili sme sa neoprávnene, pretože ten rozdiel medzi vrcholom a stanicou, odkiaľ sme vystupovali bol povedzme 400 m alebo koľko, čo by kritizovali zase tí turisti, ktorí sa venovali zase tejto aktivite poloprofesionálne alebo sledovali to presne ... tak vystúpili sme z výškového bodu 428 a prišli sme na 1024, tak sme prekonalí ja neviem ... 590 metrov, zaznačili si to a tak.
32. No ale my sme si to sami, tak pre seba značili.
33. Z tých takých vychádzok, z tých takých túr som potom aj publikoval v Kysuciach také články, kde som upozorňoval ľudí na to ... nielen už na tie studničky, ale na také zaujímavosti, ktoré sme na tej trase spoznali, spozorovali.
34. Pochodili sme celé Kysuce, všetky tie vrchy, ktoré mali najmenej 1000, však už málokto má viac ako 1000 a potom sme už prešli aj ... to boli Kysucké Himaláje ... a potom sme mali ešte Beskydské Himaláje.
35. To sme zas presunuli svoj záujem, pretože sme tie naše vrchy mali už spoznané, aj na českú stranu, tak už to boli Beskydské Himaláje...tak to sme tam mali tiež tak prechodené.
36. Okrem toho samozrejme tí učitelia, tí ochrancovia prírody z tých škôl mali tiež o nich informácie, o tých studničkách, takže my sme ich nabádali k tomu, ako som už povedal, na jar vždycky ich udržovali.
37. Tak to boli tie naše aktivity s tými žiakmi a študentmi.
38. T: Takže vy ste nejakým spôsobom studničky zveľaďovali a všimli ste si aj záujem ľudí o staranie sa o zdroje vody?
39. R: Skôr sme ich k tomu nabádali.
40. Málo kde sme našli také studničky, ktoré teda dokumentovali, že tí blízky obyvatelia, z blízka sa o ne starajú.
41. Tie sme potom aj vyfotografovali.
42. Pamätám si, na to sme mali také príjemné prekvapenie na Čiernom, tam v takom lese bola proste pekná studnička, ktorá bola aj nadkrytá s takou strieškou a pekne vyvedená voda, ako takou rínou malou, pekne aj to okolie bolo upravené a takých prípadov bolo viac.
43. V Nesluši sme mali takú veľmi silnú organizáciu ochrancov prírody, ktorí sa o ne sami starali, dali im aj mená podľa takých svojich starších členov a tiež ich takto opravovali a starali sa o to, aby neupadli do zabudnutia.
44. T: Chodievate na tie pôvodné miesta aj niekedy teraz? Všimli ste si v akom sú stave teraz a vidíte zmenu oproti minulosti?

45. R: Ja bohužiaľ už takto do týchto vrchov veľmi nechodím.
46. Tie prechádzky robím už skôr tak po rovine alebo len s malým prevýšením, vzhľadom k môjmu veku a k mojim kĺbom už nemôžem robiť nejaké veľké výkony.
47. Ešte teraz s tými turistickými paličkami to ide aj do kopca, to mi nerobí také problémy.
48. ... ale musím povedať, že ľudia sa veľmi o ne nestarajú a udržiavajú len tie studničky, ktoré využívajú.
49. napr. viem, že tu v okolí Čadce smerom na Husárik a potom sa prechádza po Vojtovskom kopci až smerom na Kýčeru, tak tam viaceré tie drevenice si prenajali alebo kúpili a opravili si chalupári, a keď je pri tých chalupách aj studnička, tak vidno, že ju pekne upravujú, tam sa dá z nej aj napiť.
50. Dokonca teraz ešte aj môj priateľ, Jaro Velička, ktorý teraz robí tu na mestskom úrade zástupcu primátora, tak majú taký projekt, že ešte sa obnoví taká tá trasa, o ktorej som hovoril a že tie studničky nejako nanovo nadkryjú nejakými peknými striškami, aby nejako dokumentovali to, že studničky sú hodné toho, aby sa im ľudia ešte ďalej venovali.
51. Sú spojené medzinárodným projektom, na ktorý tuším dostali aj dotácie, s okresom Valašské Meziříčí, že by aj oni vo svojom okolí a tu zas v Čadci studničky renovovali, oživovali.
52. T: počula som o Vojtovských prameňoch, že je úmysel ich obnoviť.
53. R: No, to sú zas iné, minerálne ... o tie sa už stará, dalo by sa povedať, verejnosť, tak oficiálne úrady ... tu v Čadci sú vlastne tri tie pramene, neviem či ste ich už prešli.
54. T: Ja som sa tam bola pozrieť už viackrát. Teraz som tam bola po dlhšom čase a práve to tam bolo také trochu schátrané.
55. R: Ten prvý prameň (tzv. smradľavka, vajcovka), čo je ešte veľmi blízko osady u Vojta, vľavo, čo sa ide cez potôčik, tak tá studnička bola naposledy, keď som tam bol ... to bolo vlani (2017), ten prameň bol udržiavaný, opravený, ale bola poškodená tá lávka cez most a potok, cez ktorý bolo treba prejsť, aby sme sa k nej dostali.
56. Druhý, čo je už v tom potoku, ktorý steká z Vojtovských kopcov, tak tá je upravená ešte dôkladnejšie ... k nej prístup netreba tak upravovať, lebo je prírodný, ale zas poškodili tú cestu k nemu, keď tam ťažili drevo a najmä, keď bolo mokro rozbahnili chodník, tak sa tam už ani nedalo ísť, jedine okolo po lese ... ale keď je sucho, tak sa tam dá prejsť.
57. No a ten tretí chodník, tiež ešte z tej sústavy Vojtovských prameňov je schovaný, ten ste asi ani vy neobjavili.
58. T: tretí je v takej dolinke, tam som sa dostala, ale mala som celkom problém, lebo značky v lese ... tak tam je to vyrúbané, niektoré stromy sú popadané, tak som tam trochu poblúdila, ale potom to už je značené dobre a dá sa to dobre nájsť a nakoniec som ho našla.
59. R: No a potom máme ešte minerálny prameň v Bukove a to už asi poznáte.
60. Ten bol udržiavaný dobre, aj je ... ja som tam už tiež nebol tohto roku (2018) ... teraz je to už upravené tak, že tá voda vyteká z takého múru, z tej studničky, ktorá bola na pravej strane cesty, keď sa ide hore, bola prevedená tá voda popod cestu ... a z toho múrika potom preteká do potôčika ... boli tam aj také informačné tabule naposledy, ale ako vravím, ťažko mi hovoriť o tom v prítomnom čase, lebo všeličo sa stáva ... chodia aj vandali ...
61. T: V Bukove je to trochu poničené – tabule a tak. Záleží aj na tom načo to tí ľudia využívajú, či si tam idú oddýchnuť alebo len nabrat' vodu.
62. R: Tak asi aj aj. Mne osobne to nejako veľmi nechutí, ja to nepotrebujem zo zdravotných dôvodov.
63. No potom sú aj tie studničky tu, napr. na Rázusovej je výkonná studnička, stále tam tečie voda a je kvalitná, tá je tiež udržiavaná a ľudia si ako vídam, odtiaľ nosia vodu na svoje domáce použitie, lebo je to kvalitná prírodná voda.
64. T: To mi príde také zaujímavé, pretože v minulosti vznikali studničky z iných dôvodov a ľudia stále pri tom ostali...
65. R: Ale nie sú na ne odkázaní... čiže oni majú už teraz vzťah k nim vlastne len z toho hľadiska, že si ich cenia ako taký prírodný úkaz, ktorý svedčí o tom, že to prostredie je teda takto obdarené studničkou, ale nejaký vzťah opatery, ten je spojený len s tým praktickým využívaním.

66. A potom samozrejme s vedením najmä na školách, keď učitelia vedú svojich žiakov k tomu, aby tam išli, aby to upravili, aby sa tešili z toho, že studničke vrátili život, tak to môže ostať v ich vedomí natoľko, že aspoň im nebudú škodiť alebo, keď je potreba, tak aj niečo urobia pre to, aby ju očistili alebo upravili ten odtok a tak.
67. T: Keď ste rozprávali o začiatkoch, keď ste si uvedomili, že voda je znečistená od odpadkov ... máte pocit, že sa niečo zmenilo alebo ľudia stále znečisťujú?
68. R: Určite sa zmenilo.
69. Môžem s radosťou alebo istým uspokojením konštatovať, že sa už v takom veľkom rozsahu nevyskytujú skládky domáceho komunálneho odpadu na brehoch riek.
70. Ovšem treba povedať, že tomu pomohol aj štát alebo verejné úrady a služby, že sa tu zaviedli vodovody a kanalizácie, ale ani nie tak kanalizácia, ale že sa postupne udomácňuje, aj keď s problémami zber komunálneho odpadu.
71. Povedal by som, že to bola tiež veľká kalvária, pretože darmo sme upozorňovali ľudí na to, že škodia vode a že by to nemali robiť, robili sme všelijaké propagačné akcie, ale keď sme zistili, že kým nie je vyriešený problém obhospodarovania domového odpadu, tak sa to nevyrieši.
72. Potom postupne sa zavádzal zber.
73. Aj v tej knižke opisujem ako sme išli po brehu Kysuce od jej ústia až do Váhu, z Budatína do Čadce a potom z Čadce až ku prameňu a fotografovali sme tie skládky odpadu a potom sme z toho urobili výstavu, neskôr sme fotografie darovali vtedy Okresnému národnému výboru na odbor poľnohospodárstva, vodného a lesného hospodárstva, vedúcemu odboru, aby čosi robil.
74. Stretli sme sa s dobrou odozvou, že to prerokovali na zasadaní výboru a určili obciam, aby divoké skládky likvidovali, ale to bolo len také povrchné opatrenie, úrad ho síce nariadil, ale miestne národné výbory ho nespĺnili alebo ho splnili len niektoré a situácia sa začala meniť, keď na druhý rok potom oni nakúpili z tých prostriedkov okresného národného výboru zberné nádoby.
75. Potom kúpili aj tie vozidlá na odvoz odpadkov a začali sa aj upravovať verejné skládky domového odpadu ako je aj teraz, viete, na Podzávoze alebo v Turzovke, takže postupne sa to ujalo alebo ujíma sa to, ale ďalšia zložka toho problému je, že by sa nemal len vyvážať, ale aj separovať, ale však to vy viete.
76. T: Keď som sa bola pri niektorých studničkách pozrieť, tak som si všimla, že je ako keby stále viac a viac sucho. Nevieť či je to len môj pocit alebo ako to vnímate vy?
77. R: Vnímam to tak, že máte pravdu, že to vaše pozorovanie je presné a mnohé studničky sa tratia, je ich čím ďalej menej.
78. Súvisí to už s tými globálnymi vplyvmi, globálne otepľovanie. Určite. Vysychá nielen studnička, ale vôbec príroda.
79. Ak sledujete televíziu, tak teraz viackrát opakovali, že na túto jar (2018) boli najhoršie postihnuté suchom oblasti Kysúc a Oravy.
80. No a potom oblasti stredu, juhozápadu Slovenska, Dunajská Streda, Piešťany a tak ... takže teraz, keď prišli tie dažde, tak možno sa to už trochu uľaví.
81. T: Mne to práve vždy príde také smutné, lebo keď sa ešte k tomu pridajú tie vyrúbané lesy ... tak sa to všetko stráca pred očami ...
82. R: Áno, smutné.
83. R: Tie vyrúbané lesy, to je ďalší problém Kysúc, ktorý má tiež vplyv na výdatnosť prameňov a udržiavanie vody v priestore, v krajine, pretože lesy, ktoré boli vyrúbané už vodu nezadržia, aj keď to postupne zalesňujú a na prvý pohľad sa to už znova zelení, ale kým ten strom nadobudne také rozmery a vlastnosti, aby zadržiaval vodu v koreňovej sústave ... sú to všetko také vplyvy, ktoré nadväzujú jeden na druhý.
84. Zle sa stalo a bude veľmi dlho trvať ak sa to vôbec ešte dá nejako zvrátiť.
100. Vysvetľujú to tým, že kysucké lesy boli málo odolné proti škodcom, pretože lykožrút napádal práve smrekové porasty a tie sú práve málo odolné proti škodcom a proti iným ďalším vplyvom – v zime mrazy, víchrice, atď., lebo majú koreňovú sústavu veľmi plytkú, takže sa rýchlo

prevrátia „koreňovým koláčom“ navrch a je po nich ... takže teraz už vysádzajú také dreviny, ktoré majú hlbšiu koreňovú sústavu.

101. Je tu strašne veľa tých ekologických problémov, na Kysuciach, na svete, na Slovensku (mierny smiech) ... a treba mladých ľudí, aby boli zapálení pre to, aby čosi robili, aspoň tú verejnú mienku, aby nejako aktivizovali.
102. A potom sú samozrejme aj úrady, ktoré majú na to dozerat' ... máme úrady životného prostredia, lesné správy, vodohospodárske organizácie, ktoré obhospodarujú vodu, majú v náplni nielen ju využívať, ale aj bdieť, ochraňovať a starať sa o tieto vodné zdroje, ale tiež sa im to mnohokrát nedará tak, ako by bolo treba.
103. T: Chcela by som zistiť, či majú ľudia k vzťah k zakladaniu studničiek, na základe pozorovania a či majú stále chuť sa o ne starať.
104. R: (miernym skočením do reči) o studničky už asi ťažko, viete, keď bolo zavedené verejné zásobovanie vodou, verejné vodovody, tak oni sa starajú o to ... no starali sa o tie studničky - studne, z ktorých brali vodu, pretože ľudia si robili predtým tzv. spádové vodovody ... neviem či to viete ... proste ten pláč, tá skupina domov, našli výdatnú studňu niekde hore v stráni, vyhlbili tú studňu a potom si zviekli vodu do domácich vodovodov.
105. No teraz ale keď je kysucký skupinový vodovod ... neviem koľko vody je ešte v tej priehrade (smiech) ... keď ale nespádnu zrážky v potrebnom množstve, tak to aj vysychá.
106. Máme takú skúsenosť, máme chatu pri Banskej Štiavnici, v Štiavnických vrchoch, Štiavnické bane je názov tej obce a máme tam alebo mali sme tam chatu vďaka tomu, že to bolo pri jednej z tých nádrží, v tom systéme, to poznáte asi – tzv. tajchy.
107. Pri jednom tom tajchu na Richňave máme chatu a tajcha začala vysychať, pretože nespadlo dostatok vody a voda sa vyparuje a má svoj odtok, a keď sa nedoplní, má čím ďalej, tým menej vody a máme s tým problémy, že načo tam máme chatu, keď sme ju robili preto, aby sme sa tam mohli v lete rekreovať, pri vode a teraz tej vody ubúda a tam už sa voda nedá nijako navrátiť, pretože tie tajchy boli založené na tom, že zadržovali vodu, ktorá stekala po búrkach, po období dažďov z tých kopcov a tam sa jarkami dostávala do tých nádrží.
108. No a teraz, keďže je málo snehu a zrážok, tak je problém s vodou.
109. T: Keď ste robili mapovanie, všimli ste si už aj vtedy nejaké problémy s vodou, že je studničiek menej alebo vtedy prevládala skôr snaha o ich zachovanie?
110. R: To bolo pred 20 rokmi, viete, vtedy bola tá situácia trochu iná.
111. Som presvedčený, že keby sme dokumentáciu studničiek opakovali, z tých, ktoré sme u nás, v našom okrese narátali čosi okolo 60, že by sme boli radi, keby sme našli polovičku ... tak si myslím, že to vysychá ... a aj tak, keď idem na prechádzku a idem náhodou aj okolo studničky, ktorá bola tiež v tom zozname, už nie je, už nie je ...
112. Takže to je o 5 minút 12 robiť s tým čosi, ale ani neviem čo, pretože tie globálne klimatické vplyvy, tie ťažko ovplyvňovať ... dajú sa ovplyvňovať, ale zas len v celosvetovom meradle a tam sú tiež problémy, veď viete ... Američania vypovedali dohody atď.
113. T: No, veru je to z toho globálneho hľadiska komplikované.
114. T: Máte aj vy takú svoju vlastnú studničku, ktorú ste si možno sám vytvorili?
115. R: Nie, nevytvoril som si, ale sledujem, pretože najčastejšie chodím, keď idem na prechádzku, okolo Kysuce, poza Kysucu (Šeríkov okruh) ... asi poznáte ten chodník ... na jeho konci je tam potom výver z tej studničky a vyteká voda.
116. Vždy, keď idem okolo, tak si všimam: koľko tečie voda, koľko jej odteká, to je také znamenie asi ako žijú aj tie ostatné studničky, pretože ona je práve napojená na tú studničku, ktorá je tam trochu vyššie ... to je len vývod potom, z tej takej murovanej hrádzky.
117. Takže to je taká studnička, ktorú si často všimam, no a potom tú na Rázusovej ulici, tak tú si tiež všimame často a tá tečie nenarušene, stále, nezdá sa ani, že by tam boli nejaké výkyvy v tom, koľko vody odtiaľ vyteká.
118. T: (prosba o rady pre literatúru spojenú s diplomovou prácou/ kontakty)
problematika vody, znečistenie, ochrana a pod.

119. R: Ja považujem za taký najväčší problém vzťah ľudí vôbec k prírode, pretože ľudia sú už tak naučení na to, že všetko dostávajú odnikiaľ' odinakiaľ' než z prírody, že čím ďalej si menej vážia tú prírodu.
120. Keď napríklad pozorujem ako sa ťaží to drevo ... koľko sa pri tom narobí škôd na prostredí, kade zvažajú kmene stromov, to je neveriteľné ... a potom už aj ostatné ... my sme robili aj taký súpis významných stromov, tiež to bola akcia našej ochrárskej organizácie, tiež sme urobili takú dokumentáciu všetkých starých významných stromov a chodili sme aj s priateľom, Veličkom, ktorého som už spomínal, najmä po tých osadách, ale aj centre obcí a keď sme ich niekde merali a fotografovali, aby sme potom mohli ešte ďalej pracovať s dokumentáciou, tak sme sa stretli aj s takým podivným vzťahom ľudí k stromom ... že: „a načo to meráte, načo to fotografujete, komu to idete predat' alebo komu to navrhnete, aby si to odkúpil?“ ... alebo - to je konkrétna spomienka v Rakovej, pri kostole, tam je jeden rodinný dom a pri ňom veľká lipa a my sme tú lipu tiež merali a fotografovali a majiteľka susedného domu sa pýta: „čo to s tým robíte?“ ... „No tak meriame, že to bude treba, aby sa to chránilo, dáme tu dáku tabuľku, že chránený strom a ona hovorí: „Ale zrežte to, zrežte to, lebo ja tu mám takú záhradku pod tým stromom a ten strom mi tak cloní, že mi tam vôbec už nerastie mrkva.“ ... tak viete, to je to uvažovanie tých ľudí kvôli tej mrkve za dve koruny 50 vtedy a teraz možno lacnejšie ... je schopná žiadať, aby sa likvidoval strom.
121. Všet existujú už aj vyhlášky o ochrane stromov, ale sú také kuriózne prípady ako dochádza aj k povoľovaniu výrubov ... napr. ja bývam na Sídlisku 3, na Mierovej ulici a teraz sme naraz videli, že prišlo auto technických služieb s tou takou výsuvnou plošinou a začali orezávať z jedného smreku a ja reku: „prečo, čo vám vadí na ňom?“ ... „no my ho ideme zrezať.“ ... „a prečo? máte povolenie?“ ... no a zistili sme, že majú povolenie a dôvodom bolo, že ten strom rastie veľmi blízko parkoviska a ten kmeň bol možno 30 cm od múriku, kde sa parkovisko končilo ... no a ten majiteľ dal požiadavku na mestský úrad, že mu ten strom vadí a žiada ho spílť, pretože vraj, keď na tom strome narastú šušky, tak padajú a poškodzujú strechu jeho auta ... no a to povolenie dostal, takže aj na tých úradoch sa nerobí vždy tak, ako by sa malo ... alebo tie úrady nerobia to, kvôli čomu sú zriadené a to je tiež jeden z problémov aj toho, kam sme sa až dostali ... však viete o tých skládkach sa teraz hovorí kade - tade, verejne ... tých problémov toho životného prostredia je strašne veľa.
122. T: je to tak. Je to také smutné, ale snád' ešte tá mladá generácia sa zobudí, aj keď je dost' neskoro.
123. R: Nie som veľký optimista.
124. T: Keď som bola zase pri tých Vojtovských prameňoch, tak som si všimla ... lebo tam nad tým prvým ešte stále rúbu stromy ... a vlastne ten potok bol naozaj celý kalný a bolo tam aj dost' odpadkov, takže neviem ... ako je to s tými povoleniami.
125. R: No tak sú povolenia na výrub jednotlivých stromov, ale potom keď sa už ťaží hora, tam už ide len o to, aby sa to urobilo citlivo, aby sa kvôli stromom, ktoré už vyrástli a budú slúžiť na iné účely neznemožnilo rastu ďalších stromov ... tam sa praktikuje tzv. prebierková ťažba, nie celé holoruby, ale vždycky vybrať si pár stromov, aby to tej hore tak veľmi neuškodilo, aby sa mohla regenerovať a tak, ale už zas nevyhovuje z ekonomického hľadiska, pretože tam, aby nemuseli ísť mechanizmy 3 krát, ale naraz, tak to všetko vyťažia a proti tej ekonomike sa už ťažko bojuje.
126. (podarovanie knihy Ochrana prírody na Kysuciach – Spomienky pamätníka)
R: Ja vám tu ešte dám, aby Vám to pripomínalo, že tu boli akýsi ochranári, ktorí sa tu o to starali a majú a dúfajú, že ešte budú po nich aj nasledovníci.

9.3 Ukážka záznamov o studničkách z terénneho denníka

28.4.2018 / Brýzgalky asi 3 km od ústredia / Nová Bystrica / cca 14:00 / slnečno, veľmi teplo 28°C (ja+Tomáš)

- stretnutie sa s poľovníkom a jeho ženou počas toho, ako boli nasypať ovocie pri posede, poradili nám studničku, o ktorú sa vraj sami starajú, hlavne kvôli tomu, aby sa tam prípadne mohla napojiť zver; veľmi milí a príjemní ľudia, aj keď pán nebol veľmi zhovorčivý (pochádzal z Čadce; pýtali sa aj nás); zmienili sa, že priamo v osade by mala byť ďalšia studnička, ale tam sme žiadnu nenašli, iba vyhlbenú podzemnú studňu na bežné využívanie
- pod osadou Brýzgalky po ľavej strane
- studnička bola úplne zarastená a zapadaná lístím (*potreba vyčistiť a upraviť*), bez obloženia a vývodu
- okolie čisté, teplota vody bola veľmi nízka, prietok vody veľmi malý, ale po vyčistení by pravdepodobne výrazne stúpol
- v minulosti sa zrejme využívala bežne, na osvieženie popri ceste do osady Brýzgalky

14.7.2018 / osada Petránky, Zákopčie, „Studnička pri 3 duboch“ / 11:30 / teplo + búrkové prehánky 26°C (ja, Tomáš, mama, Slávka, Danka, Evička, Peťo)

- počas prechádzky mi Slávka ukazovala aj niekoľko okolitých studní, ktoré si ľudia vytvorili v blízkosti svojich obydľí, aby mali vodu; niektoré zachované dodnes, iné zatarasené, aby do nich niekto nespadol, ale stále existujú, akurát jedna, čo mali hneď nad chalupou už nie je
- obe lesné studničky, ktoré mi chcela ukázať sú ťažšie prístupné, vedie k nim neoznačená cesta prudkým kopcom dolu cez les. Dostali sme sa k nim okolo starého družstva, z ktorého sa zachovali už len kamenné základy. V blízkosti sa nachádza socha z Javornického chodníka „Blcha“
- prvá studnička je celkom hlboká, je okolo nej umiestnený betónový kruh – nebezpečenstvo spadnutia či už detí alebo aj zveri; z vyššej strany lesa je ťažko viditeľná; pre lesnú zver je prakticky nemožné sa z nej napiť
- prietok slabší, voda je vyvedená cez trúbku, možnosť napiť sa
- prameň je pravdepodobne podpovrchový, ale určite sa mieša s dažďovou vodou
- v okolí bolo pohodených niekoľko plastových odpadov
- Slávka tam kedysi aj s dedom chodievala po vodu pre kravy, ale teraz je už okolie iné ako si pamätá – menej sa stará o okolitý les
- asi 10 alebo aj menej metrov od prvej studničky sme objavili malé jazierko s vodou – je možné, že tam kedysi tiež bola zveľadená studnička – jazierko sme spoločne začali hľbiť a obkladať kameňmi – voda sa asi po troch vypusteniach začala čistiť; do jazierka nateká asi z troch miest a relatívne rýchlo
- nad touto studničkou sa nachádzajú 3 zrastené duby – Nazvali sme ju „Studnička pri troch duboch“/Naša studnička

15.3.2019 / Mosty u Jablunkova s pani Hankou Drozdovou z MOP Pramínek / cca od 8:20 / čistenie studničiek Pod Baletkou, V mechu a kapradí / pod mrakom a dosť chladno, od rána nasnežené, v Čadci hustý dážď / asi 4 – 5 ° C

- väčšina informácií zaznamenaná na nahrávke
- pani Hanka neustále sleduje okolie, pozerá sa okolo seba, pretože ju zaujímajú akékoľvek známky toho, že by sa v okolí mohol nachádzať nejaký vodný zdroj
- počas fotografovania prvej studničky, ktorú si pani Hanka všimla a ešte ju predtým nemala označenú v registri studánek, mi vysvetľovala ako by bola bez aplikácie eStudánky MOP Praha

stratená, že jej táto aplikácia mnoho uľahčuje, studničku môže priamo do aplikácie vyfotiť a zároveň jej vygeneruje GPS koordináty

- pani pracuje s deťmi predškolského, školského veku, s detskými domovmi, usporadúva rôzne prednášky o prírode

- najskôr sme sa zastavili pri studničke V mechu a kapradí; pani Hanka hovorila, že okolie tejto studničky je stále vlhké, tak je dôležité sa o ňu starať, aby tam nevznikol močiar

- studnička má drevený žliabok, cez ktorý tečie výdatný prameň čistej, pitnej vody

- ukazovala mi celý postup ako čistí studničku, na čo používa jednotlivé nástroje a na čo treba dbať, aby sme okolie nepoškodili, ale zároveň ho zveľadili (má plný kýblik nástrojov)

- pri každej studánke zároveň studničke prečíta básničku Zním krištálovou studánku, ktorú taktiež nosí so sebou zalaminátovanú na papieri, aby sa nezničila

- keď sme studničku dočistil, tak tok vody v prameni viditeľne zosilnel, pričom sa ma Hanka spýtala, či som si všimla zmenu ... zosilnenie prúdu vody vysvetľuje ako poďakovanie studničky za to, že sme ju vyčistili

- hneď nad studničkou sme objavili rastúci deväťsil

- 2. studnička Pod Baletkou je kamenná, voda je vyvedená cez nerezovú trúbku a tok je veľmi silný

- ako som sa dozvedela od Hanky, tak po celý rok; jej okolie bolo veľmi čisté, nemali sme skoro vôbec čo čistiť; nachádza sa tiež hneď vedľa málo frekventovanej cesty pod lesom; taktiež tam kvitol deväťsil; taktiež jej Hanka prečítala básničku a oficiálne sme ju „otvorili“;

- Hanka sa so studánkami vždy rozlúči, keď odchádza, ako keby to boli živé bytosti a pozdraví ich a zažela im až sa im dobre darí

20.3.2019 a 22.3.2019 sme spolu s Tomášom začali čistiť okolie studničky pod Jurošákom; za oba dni sme odniesli dokopy 4 vracia odpadkov, hlavne plastov a skla; v blízkosti je množstvo stavebného odpadu, ktorý tam zrejme doviezli návštevníci okolitých chatiek; tesne popri studničke vedie cesta, nachádza sa v oblúku, hore nad touto cestou sa nachádza prameň a 2 staré studne (zásobárne vody), vývod studničky je vedený popod túto cestu, zrejme preto, že celý oblúk je zavodnený, išlo asi o snahu odvieť vodu práve popod cestu, aby nebránila prejazdu. Bola som pri nej sama už viackrát predtým, jej prietok je veľmi silný (hlavne po odstránení kameňov, ktoré prietoku bránili), voda čistá a osviežujúca, preteká potôčkom až do Kysuce; prostredie bolo znečistené vyvozenými odpadkami, a preto sme sa aj rozhodli okolie postupne čistiť; pri návrate z 2. čistenia sme stretli pani, ktorá sa nám prihovarila a bola veľmi potešená, že sme odpadky vzali, vravela, že býva v osade pod Juroši a oproti nej práve tí, čo na Jurošáku pasú kravy, v súvislosti s nimi vravela o výrube, že ničie cesty, keď tade chodia traktorom, stromy, kde by mohli hniezdiť vtáky a pod., zároveň hovorila, že tam chodí veľa ľudí s mesta a potom tam je veľmi veľa odpadkov, ktoré tam zahodia a neodnesú ich;

*Čistiť som chcela začať už dlho. Podnietilo ma k tomu najmä stretnutie s pani Drozdovou a to ako sa o čistení studničiek vyjadrovala, s akou láskou ho robí. Pochopila som, že je veľmi dôležité, aby sa tak ako ona v Beskydoch, niekto venoval aj tu na Kysuciach. Nie príliš nápadne, ale ani nenápadne, no hlavne nezištne a s láskou k vode, krajine a prírode, s láskou ku studničke aj k sebe.

9.4 Metodický list – zápis o stave studničky

Názov:	Studnička pri kaplnke <i>Snoska</i>
Dátum kontroly, čas:	8.10.2018, cca 13:00
Najbližšia obec / časť mesta / mesto:	Čadečka / Drahošanka (pri Čadci)
Súradnice:	49°27'32.4"N; 18°49'08.4"E
Počasie:	Slnéčno, babie leto, 20°C
Popis lokality:	Kaplnka so studničkou sa nachádza neďaleko cesty z Čadečky; je označená, je k nej ľahký prístup; od kaplnky smerom do Čadečky vedie krížová cesta; prostredie čisté, kaplnka sa obnovuje; prameň zapadaný listím (jesenné obdobie); miesto vhodné pre odpočinok, je tiché
Prietok:	Prameň vychádza cez vývod pred plotom kaplnky; prietok relatívne silný na tak suché obdobie; voda čistá; k dispozícii poháriky na pitie; o okolie sa stará
Priebeh:	Počas návštevy som nikoho nestretla

9.5 Príloha fotografií vybraných dokumentovaných studničiek

Chcela by som upozorniť, že v tejto prílohe neuvádzam všetky pozorované studničky, vzhľadom na značný rozsah materiálu. Rozhodla som sa uviesť niekoľko, z môjho pohľadu dôležitých príkladov, s ohľadom na text diplomovej práce.

Obrázok 1: Príklady udržiavaného a zanedbaného okolia studničiek; Kysuce; 1. „Prvý vojtovský prameň“; ostatné názvy neznáme.

Obrázok 2: Duchovný rozmer studničiek; Kysuce; názvy studničiek neznáme.

Obrázok 3: Živočíchy v studničkách; Kysuce; názvy studničiek neznáme.

Obrázok 4: Vplyvy výrubu a ťažkej mechanizácie na bezprostredné okolie studničiek; Kysuce pri „I. vojtovskom prameni“.

Obrázok 5: Príklady úprav studničiek ľuďmi pre ľahší prívod vody k obydliam; Kysuce; názvy studničiek neznáme.

Obrázok 6: Prietok a čistota vody vo „vlastnoručne“ vyhlbenej studničke, tesne po vyhlbení a neskôr, po určitom čase; Kysuce; „*Studnička pri troch duboch*“.

Obrázok 7: Vyschnutá, schátraná studnička a príklad takej, ktorej prameň sa obnovuje s nárastom vody v krajine (porovnanie jeseň – jar); Kysuce; názvy studničiek neznáme.

Obrázok 8: Ilustračné porovnanie jednotlivých materiálov, používaných pri tvorbe studničiek v snahe o estetické pôsobenie studničky v krajine; Kysuce a Beskydy.

relatívne „prírodné“ studničky

využitie drevených prvkov

využitie kamenných prvkov

Obrázok 9: Návrat k tradíciám – otváranie „Černé studánky“ vo Valašskom Meziříčí spolu s členmi a priateľmi Valašského ekocentra; Beskydy.

